

האם המס על כלים חד-פעמיים יפחית את הצריכה?

בקהילה החרדית מבקרים את המהלך, וטוענים כי השימוש לא יפחת בעקבותיו ■ גם ברשתות הקמעוניות לא מודאגים: "גם את הסיגריות רצו לעצור והרימו את המס, והצריכה רק עלתה" ■ באקדמיה טוענים שכדאי לנסות להוזיל מוצרים מתכלים

16:14 21.07.2021 מאת: **הדר קנה**

ההחלטה של משרדי האוצר והגנת הסביבה לקדם הטלת מס קנייה על כלי פלסטיק חד-פעמיים מתקבלת בציבור ברגשות מעורבים. בארגונים הסביבתיים ובקרב חלקים נרחבים בחברה החילונית הביעו תמיכה והצדיקו את המהלך, שמטרתו להוריד את צריכת הפלסטיק בישראל, כפי שכבר נעשה ברוב המדינות המערביות בעולם. לעומתם, בקרב החברה החרדית הצעד התקבל בביקורת ובזעם, שכן שהיא אחת מן הצרכניות העיקריות של כלי הפלסטיק. בקהילה החרדית אף היה מי שהאשים כי המהלך מכוון לפגוע בהם.

על פי נתוני האוצר, ישראלים מוציאים מדי שנה 2 מיליארד שקל על כלים חד-פעמיים. הצעד, שאמור להכפיל את המחיר, מיועד להיכנס לתוקף דרך חוק ההסדרים בתחילת 2022. במשרד להגנת הסביבה מעריכים כי באמצעות המס יצליחו להפחית את השימוש ב-40%, ומשקי הבית יעברו להשתמש בכלים רב-פעמיים.

האם המיסוי בכלל יעזור?

ברשתות הקמעוניות שמוכרות כלים חד-פעמיים דווקא לא מביעים דאגה מהעתיד. לטענתם, לא צפויה ירידה מסיבית במכירות, לאור הביקוש הנרחב למוצרי הפלסטיק. "במשפחה חרדית יש בממוצע 6.2 ילדים, ולכן השימוש בכלים חד-פעמיים הוא נרחב: 3 ארוחות ביום כפול מספר הילדים. אני מכיר גם משפחות רבות עם 12-14 ילדים. רבים מעדיפים להוציא כסף על חד-פעמי מאשר להתמודד עם ערימות הכלים שלא נגמרות בסוף הארוחה", מסביר שעה איצקוביץ, חרדי ומנכ"ל ובעלים של חברת הפרסום תוצאות אפקטיביות.

"בימי חול משתמשים בחד-פעמי הזול", טוען איצקוביץ. "בעבר היו מוציאים בחגים ובשבתות את הכלים היפים (הרב-פעמיים) כדי לכבד את השולחן, אבל עם הזמן השתפרו האיכות והמראה של הכלים החד-פעמיים, והשימוש בהם הפך לבלעדי. בשבת יש 3 זלחות לפחות לכל סועד - למרק, לבשר ולדגים - ולכן יותר קל לזרוק לפח בסוף הארוחה מאשר לשטוף אותן".

"משפחה חרדית ממוצעת מוציאה כמה מאות שקלים בחודש על הכלים החד-פעמיים. אם קונים את הכלים היפים זה יכול להגיע ל-1,200-1,500 שקל בחודש", ממשיך איצקוביץ. "אם המס יכפיל את ההוצאות - מי שעני יהיה עני יותר ומי שלא ימשיך לקנות. רבים בקהילה החרדית סבורים ששר האוצר הגיע עם אג'נדה לפגוע בהם, והמהלך רק יעורר אנטגוניזם ולא ישנה הרגלים".

גם אבי יוחנן, הבעלים של רשת זול ובגדול, סבור כי הצריכה בחברה החרדית לא תשתנה: "יש לנו סופרים גם באזורים של חרדים וגם באזורים חילוניים. בסניפים החרדיים נתח המכירות של חד-פעמי הוא פי שניים, אם לא יותר. ברור שמי שצורכים כלים חד-פעמי הן בעיקר השכבות החלשות, והמהלך יפגע בהן. אני מאמין שהמכירות כן יירדו מעט, אך בעיקר אצל החילונים, שיעברו לקנות מוצרים מתכלים, שהם יותר יקרים. גם את הסיגריות רצו לעצור והרימו את המס והצריכה שם רק עלתה - אז למה שכאן התוצאה תהיה שונה? השכבות החלשות ישלמו יותר וזו פגיעה ברורה בהן".

להוזיל את היקרים ולא לייקר את הזולים

במשרד האוצר והגנת הסביבה הסבירו כי למשקל הפלסטיק בכלים יש חשיבות מרכזית בגובה המיסוי. המטרה היא להטיל את המס בצורה פרוגרסיבית, כך שכלים חד פעמיים שבהם נתח הפלסטיק גבוה יותר, ימוסו יותר מאשר כלים חד-פעמיים דקים וזולים. "אוכלוסיות במצב סוציו-אקונומי נמוך יותר, למשל חרדים, צורכות כלים יותר קלים – ולכן, בסופו של דבר, ההשפעה של המס עליהן תהיה יותר מאוזנת", טענו במשרד האוצר.

אברהם והבה, הבעלים של חנות חד-פעמי בלוינסקי בתל אביב, מסביר על ההבדלים במחירים: "ההבדל בחד-פעמי הוא באיכות, והוא מתבטא במחיר: צלחת קטנה מפלסטיק דק עולה 3 שקלים לחבילה של 100 צלחות, צלחת מבמבוק מתכלה באותו גודל תעלה 12 שקל ל-50 צלחות. כוס מתכלה לשתייה קרה עולה 18 שקל לעומת 3.3 שקלים לחבילה גדולה יותר. ברור שאם רוצים לתקן צריך להוזיל את היקרים ולא לייקר את הזולים. אני בעד הסביבה וחי בעולם הזה - אבל אם כבר עושים מהלך, שיהיה בעד ולא נגד".

אולי הורדת המחירים של מוצרים מתכלים תדרבן יותר צריכה שלהם, לעומת העלאת המס, שלא דווקא תוריד את שיעור הצריכה אבל בוודאות תקשה על האוכלוסייה החלשה. כך טוען ד"ר גיא הוכמן, ראש התוכנית לתואר שני בכלכלה התנהגותית במרכז הבינתחומי הרצליה: "כלי יעיל בידיהם של קובעי המדיניות הוא מתן תמריץ חיובי - עידוד של התנהגות רצויה במקום מניעה של התנהגות לא רצויה. למשל, במקום להשית מס גבוה על כלים חד-פעמיים, אפשר לסבסד כלים רב-פעמיים או כלים חד-פעמיים מתכלים. גישה כזאת נמצאה יעילה יותר מענישה. למשל, במחקר שערכנו לפני שנה בשיתוף עם משרד החקלאות, מצאנו כי ניתן לעודד אנשים לצרוך פירות וירקות 'מכוערים' על ידי הנחות בקלות רבה יותר מאשר באמצעות העלאת המחיר של המוצרים ה'יפים'".

גם ד"ר שירי צמח שמיר, ראש תחום קיימות-כלכלה, בבית הספר לקיימות, הבינתחומי הרצליה מסכימה: "מיסוי פלסטיק הוא רעיון מצוין, אבל גם אם מחיר הפלסטיק יוכפל, המחיר עדיין יהיה זול יחסית והביקוש יישאר ביקוש קשיח. מיסוי רק על פלסטיק 'כבד' עלול לעודד צריכה של הפלסטיק הקל, הזול יותר. צריך למצוא פתרון יעיל יותר, כוללני יותר ומשמעותי לכיס הצרכני. גם החרמת חד פעמי שיש לו תחליפים מנייר, במבוק, אצות, עלי בננה ועוד, יכול להועיל, וכך אכן נהוג באירופה".

צריך לנקוט במדיניות קיצונית יותר

בארגונים סביבתיים שהפעילו לחץ כדי לקדם את המהלך, מדגישים את היתרונות שלו. גם אם הוא לא יפסיק לחלוטין את צריכת הכלים החד-פעמיים, התקווה היא שהוא יפחית אותה בצורה משמעותית. לפי הנתונים, צריכת כלי הפלסטיק החד-פעמיים בישראל מסתכמת ב-7.5 קילוגרם לנפש בשנה, פי חמישה מממוצע הצריכה באיחוד האירופי. במדינות רבות בעולם כבר הבינו מזמן את הנזק העצום שבהתמכרות לפלסטיק, וחלקן אף מגבילות או עוצרות לחלוטין את השיווק של כלים חד-פעמיים.

מאיה יעקבס, מנכ"לית עמותת צלול, אומרת כי "ההכרזה על הכפלת המחיר על כלי הפלסטיק החד-פעמיים היא צעד חשוב ומבורך המכיר בנזקים העצומים שגורמים הכלים האלה לסביבה ולבריאות האדם. אולם אין די בכך: יש לראות במיסוי את הצעד ראשון בתוכנית מדורגת שבסופה יוטל איסור מוחלט על שימוש בכלים החד-פעמיים. האיום על בריאות האדם והסביבה מוחשי מאי פעם. אנו על גבול של קטסטרופה סביבתית, ומשרד הממשלה צריכים לנקוט בצעדים אמיצים לאור חומרת המצב. על הממשלה מוטלת החובה לגמול את התעשייה והציבור משימוש בחומרים מזהמים, שבראשם פלסטיק, נפט, גז, פחם ועוד הרבה חומרים מזהמים אחרים".